

С. С. Гасанов, В. О. Сизоненко**ФІНАНСУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ**

У статті проаналізовано вплив коригування податково-бюджетної і грошово-кредитної політик, їх узгодження на досягнення прогресивних структурних зрушень у економіці. Розглянуто роль і значення надійного фінансування структурних зрушень із урахуванням тривалості інноваційного циклу. Виявлено, що теперішня структура національної економіки вичерпала свої можливості щодо забезпечення її стабільності та зростання. З огляду на динаміку виробництва й розподілу ВВП України, зроблено висновок про витратний шлях розвитку національної економіки. Обґрунтовано потребу в зміні співвідношення нагромадження та споживання на користь першого. Встановлено, що тенденції розвитку промисловості, сільського господарства та сфери послуг мають різноплановий характер. На основі порівняння різних типів державної інноваційної політики зроблено припущення, що найбільш адекватною сучасним умовам розвитку України є політика зміни структури господарського механізму. Наголошено на актуальності питання державного фінансування розвитку сучасної інфраструктури інноваційного бізнесу, активної підтримки розбудови транспортних та інформаційно-комунікаційних мереж. Розроблено теоретико-методологічні засади й напрямки фінансування інноваційного розвитку з позицій структурних зрушень національної економіки. Розкрито роль фінансових стимулів у системі регуляторних механізмів інноваційної модернізації. Підкреслено необхідність розроблення й упровадження основних фінансових інструментів державного регуляторного впливу на структурні зрушення та інноваційну модернізацію національної економіки.

Ключові слова: фінансові стимули, інноваційна модернізація, структурні зрушення, бюджетно-податковий механізм, стимулювальна монетарна політика, регулювальні заходи.

Табл. 2. Літ. 14.**С. С. Гасанов, В. О. Сизоненко****ФИНАНСИРОВАНИЕ СТРУКТУРНЫХ СДВИГОВ
И ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ**

В статье проанализировано влияние корректировки налогового-бюджетной и денежно-кредитной политик, их согласования на достижение прогрессивных структурных изменений в экономике. Рассмотрены роль и значение надежного финансирования структурных сдвигов с учетом продолжительности инновационного цикла. Выведено, что существующая структура национальной экономики исчерпала свои возможности по обеспечению ее стабильности и роста. Ввиду динамики производства и распределения ВВП Украины, сделан вывод о затратном варианте развития национальной экономики. Обоснована необходимость изменения соотношения накопления и потребления в пользу первого. Установлено, что тенденции развития промышленности, сельского хозяйства и сферы услуг носят разноплановый характер. На основе сравнения разных типов государственной инновационной политики сделано предположение, что наиболее адекватной современным условиям развития Украины является политика изменения структуры хозяйственного механизма. Сделан акцент на актуальности вопроса государственного финансирования развития современной инфраструктуры инновационного бизнеса, активной поддержки развития транспортных и информационно-коммуникационных сетей. Разработаны теоретико-методологические основы и направления финансирования инновационного развития с позиций структурных сдвигов национальной экономики. Раскрыта роль финансовых стимулов в системе регуляторных механизмов

© Гасанов С. С., Сизоненко В. О., 2014

инновационной модернизации. Подчеркнута необходимость разработки и внедрения основных финансовых инструментов государственного регуляторного воздействия на структурные сдвиги и инновационную модернизацию национальной экономики.

Ключевые слова: финансовые стимулы, инновационная модернизация, структурные сдвиги, бюджетно-налоговый механизм, стимулирующая монетарная политика, регулирующие меры.

Serhii Hasanov, Viktor Syzonenko

STRUCTURAL SHIFTS AND INNOVATIVE MODERNIZATION FINANCING

The impact of fiscal and monetary policy adjustment and their coordination to progressive structural changes in the economy was analyzed in the article. The role and importance of the structural changes reliable funding, taking into account duration of the innovation cycle, were discussed. It has been revealed that current structure of the national economy has exhausted its possibilities to ensure economic stability and economic growth. The conclusion about the costly option of national economic development was made taking into account the dynamics of production and distribution of GDP in Ukraine. The need to change the balance between accumulation and consumption for the benefit of accumulation has been substantiated. It has been found that the trends of industry, agriculture and services market development are diverse in nature. It has been assumed based on the comparison of different state innovative policy types, that the policy of structural changes of the economic mechanism is the most adequate to modern conditions of development in Ukraine. The relevance of the issue of public financing of innovative business' modern infrastructure development, and active support to development of transport, information and communication networks has been underlined. The theoretical and methodological foundations and directions of innovative development financing from the standpoint of structural shifts in the national economy have been developed. The role of financial incentives in the system of regulatory mechanisms of innovative modernization has been substantiated. The necessity of developing and implementing the main financial instruments of state regulatory impact on structural shifts and innovative modernization of the economy has been emphasized.

Keywords: financial incentives, innovative modernization, structural shifts, fiscal mechanism, stimulating monetary policy, regulatory activities.

JEL classification: H39, Q30, Q31, Q32.

Інституціональна невизначеність, нерозвиненість системи державного регулювання, недостатнє використання мотиваційних механізмів та ринкових інструментів в Україні обумовлюють складність і суперечливість фінансування структурних зрушень у економіці. Диспропорції, що утворилися в попередній період, утруднюють поліпшення якісних і кількісних характеристик зростання, виробництва, його орієнтацію на мінімізацію суспільних витрат. Спроби здійснити прогресивні структурні зрушення шляхом використання адміністративно-розпорядчих форм, фінансових можливостей централізованих ресурсів держави не дали бажаного результату: ефективність суспільного виробництва практично не підвищилася. Між тим економічне зростання розвинутих країн забезпечується за рахунок використання інновацій, глибоких структурних перетворень, які сприяють оптимальному використанню коштів, досягненню синергетичних ефектів від поєднання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів.

Стає дедалі очевиднішим, що формування структури економіки на основі значного збільшення виробництва інноваційної продукції з високою часткою

доданої вартості не можливе без кардинальних змін у фінансових відносинах, формах та методах державного й ринкового стимулювання структурних зрушень. Ключовим аспектом окресленої проблеми є обмеженість фінансових ресурсів, спричинена стагнаційним станом економіки, політичною й інституціональною невизначеністю. Крім того, серед науковців і практиків немає єдиного погляду на зміст коригування податково-бюджетної й грошово-кредитної політик, методи їх узгодження з метою посилення впливу на структурні зрушення в економіці. Зазначене не дає змоги повною мірою розкрити роль фінансових стимулів у системі регулювальних механізмів структурних зрушень, визначити функції та можливості участі держави, бізнесу й домогосподарств у формуванні фінансового механізму.

Теоретичні школи по-різному розглядають вплив інновацій на структурні зрушення в економіці. Так, у межах класичної економічної теорії визнається роль технічного прогресу, проте роль оновлення основного капіталу у відтворенні пропорцій суспільного виробництва не була з'ясована. Подібних поглядів дотримуються й представники неокласичного підходу [1].

Прихильники інституціоналізму визнають вплив новітніх технологій на суспільно-економічні явища й процеси, на структурні зрушення в суспільному виробництві. На їхню думку, взаємодія інституціональних структур і технології забезпечує вищу ефективність ринків, знижує трансформаційні витрати. У зв'язку з цим ними запропоновано заходи, що сприяють інноваційному розвитку, а отже, структурним зрушенням [2]. Подібною є позиція представників теорії технічних нововведень і зростаючого попиту, котрі визначили вплив інноваційного розвитку на якісні параметри економічної системи, й передусім на прискорення зростання ВВП, позитивні структурні зрушення [3; 4]. Водночас інноваційна теорія Й. Шумпетера розглядає інновації як чинник одночасного зростання та нестабільності економічної системи, її виходу з урівноваженого стану [5].

Система стимулювання структурних зрушень у економіці, побудована без наукового обґрунтування, гальмує інноваційну діяльність підприємств, яка становить основу технологічних змін у виробництві. Найбільшими недоліками такої системи є її нестабільність та часті зміни на законодавчому рівні. Крім того, розвиток національної економіки відбувається в умовах поглиблення синергетичної взаємодії глобалізаційних процесів та прискорення інноваційності світового економічного простору, що посилює невизначеність оцінки здатності фінансової політики та механізмів її реалізації впливати на структурні зрушення.

У фаховій літературі сутність структурних зрушень визначається як узагальнююче поняття, що охоплює комплекс змін у технологічному способі виробництва та відображає перетворення кількісного та якісного характеру в основних відновлювальних виробничих пропорціях. До них відносять зміни в продукті,

у структурі виробничих ресурсів, управління національною економікою, у світовій торгівлі, в міжнародному поділі праці та її кооперації, в процесах накопичення капіталу [6, с. 76]. Переважна більшість дослідників наголошує на необхідності модернізації виробництва шляхом збільшення технологічної й високотехнологічної продукції з високою часткою доданої вартості [7—11]. Тим самим визнається провідна роль інноваційного розвитку у структурних зрушеннях, структурний ефект проявляється в зменшенні обсягів сукупного виробництва.

Проаналізуємо з точки зору теорії структурних змін динаміку виробництва та розподілу ВВП України за 2010—2012 рр. (табл. 1) [12].

Таблиця 1. Динаміка виробництва й розподілу ВВП України у фактичних цінах

Показник	2010		2011		2012		2012/ 2010
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	%
Україна загалом:							
випуск	484 220	100,0	842 055	100,0	1 271 286	100,0	262,5
проміжне споживання	280 030	57,8	496 942	59,0	733 619	57,7	262,0
ВВП	204 190	42,2	345 113	41,0	537 667	42,3	263,3
Промисловість:							
випуск	224 045	100,0	389 547	100,0	559 329	100,0	249,6
проміжне споживання	168 736	75,3	300 482	77,1	422 219	75,5	262,1
ВДВ	55 337	24,7	89 065	22,9	137 110	24,5	247,8

Джерело: Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Наведені дані свідчать про витратний шлях розвитку національної економіки навіть у період післякризового відновлення (2010—2012 рр.), коли ці показники були кращими, ніж під час кризи (2008—2009 рр.). ВВП збільшується пропорційно випуску та проміжному споживанню, а в промисловості темпи зростання ВВП майже дорівнюють нарощенню обсягів випуску, при цьому валова додана вартість (ВДВ) є меншою за проміжне споживання.

Отже, є нагальна потреба в переході на інноваційну модель економічного розвитку, що сприятиме підвищенню частки доданої вартості у вартісній структурі товарів і послуг, модернізації виробництва, відновленню позицій України на внутрішньому та світовому ринках технологічної й високотехнологічної продукції. Ключовим пунктом фінансування інноваційної моделі структурних зрушень має бути зміна співвідношення нагромадження та споживання на користь першого. З огляду на соціальну напруженість у суспільстві, здійснювати перетворення потрібно таким чином, щоб вони не призвели до погіршення матеріального становища населення, зниження рівня його доходів і соціальних виплат. Це можливо лише за умов зростання ВВП на одну особу, послідовної неоіндустріалізації промисловості та інших галузей національної економіки.

Найбільшим сектором української економіки є промисловість. У 2012 р. частка промислової продукції становила 43,2 % валового випуску проти 48,4 % у 2003 р. (переробної промисловості — 39,3 % проти 38,0 %, добувної — 4,4 % проти 4,6 %). Водночас за цей період збільшилося споживання енергетичних ресурсів, що вказує на антиінноваційний характер структурних зрушень, пріоритетний розвиток ресурсо- й енергоємних галузей.

Негативною є тенденція скорочення, унаслідок зниження як обсягів, так і ефективності виробництва галузі, частки сільськогосподарської продукції у валовому випуску: у 2012 р. вона становила 8,6 % проти 13 % у 2003 р. Водночас у світовій економіці ефективність сільського господарства за останні роки істотно підвищилася.

Позитивною тенденцією слід вважати збільшення частки сфери послуг у валовому випуску, передусім за рахунок торгівлі. Стабільною є частка освіти та охорони здоров'я, що у 2012 р. становила 5,2 % валового випуску.

Усі ці зміни у структурі національної економіки вимагають достатнього фінансування, належних регулювальних і стимулювальних заходів із боку держави для надання прогресивним структурним зрушенням динамічності.

При цьому повинні бути визначені чинники ефективної конкуренції на внутрішньому ринку загалом і в його окремих сегментах, розроблені заходи з прискорення розвитку конкурентоспроможних галузей, й насамперед проведення реструктуризації підприємств, посилення їх орієнтації на зменшення матеріало- й енергоємності продукції. Такі зміни повинні позитивно позначитися на структурі економіки, утім, вони потребують значних коштів у стислі строки. В умовах згортання у 2014 р. низки державних програм розвитку промисловості та інших галузей економіки, які фінансуються за рахунок державного бюджету, та обмеженості внутрішніх джерел фінансування підприємств єдиним можливим шляхом є переорієнтація національної економіки в напрямку інноваційного поступу.

Серед типів державної інноваційної політики (технологічного поштовху, ринкової орієнтації, соціальної орієнтації, зміни економічної структури господарського механізму) сучасним умовам розвитку України найбільше відповідає політика, націлена на зміни економічної структури господарського механізму, оскільки вона передбачає значний вплив технологічних інновацій на галузеву структуру економіки. Таку політику успішно проводять Японія, Франція та інші країни, поєднуючи її з короткостроковими й недорогими інноваційними проектами, що реалізуються окремими компаніями.

Для України довгострокова політика структурних зрушень повинна включати чітке визначення державних пріоритетів соціально-економічного розвитку з урахуванням виробничої й розподільчої ефективності таких зрушень, сприяння утворенню та розвитку нових конкурентоспроможних, наукоємних галузей і виробництв. Актуальними питаннями залишаються державне

фінансування розбудови сучасної інфраструктури бізнесу, активна підтримка розвитку транспортних та інформаційно-комунікаційних мереж.

Реалізація політики структурних зрушень передбачає значні фінансові інвестиції в довгострокові проекти, а в умовах обмежених можливостей такі зрушення треба стимулювати шляхом:

- сприяння підвищенню активності в інноваційній сфері малого й середнього бізнесу;

- створення фіскальних стимулів для підприємств, щоб спонукати їх фінансувати інноваційну діяльність, спрямовану на зниження енерго-, матеріало- й ресурсоемності виробництва;

- концентрації обмежених ресурсів на розвитку технологічних і високотехнологічних галузей із поступовою відмовою від їх використання в низькотехнологічних галузях;

- переходу від загального стимулювання венчурних фондів до заохочення вкладати кошти у високотехнологічні галузі.

Назріла потреба у внесенні змін до Податкового кодексу України в частині оподаткування прибутку, використання інструментів державної підтримки інноваційних підприємств шляхом стимулювання попиту на інновації з боку держави та бізнесу.

Зазначимо, що переважна більшість підприємств віднесені до приватизованих, серед котрих, за задумом ідеологів ринкового реформування, має спостерігатися висока інноваційна активність. Утім, практика показала, що недержавні підприємства не впроваджують технологічних нововведень, бо вони потребують значних обсягів фінансування, інвестиційних ресурсів, віддача від яких в умовах інституціональної невизначеності є вкрай проблематичною. Не виправдовують очікувань і малі підприємства, де відбувається першочергове випробування нововведень — брак фінансових ресурсів, наукових кадрів і висококваліфікованих працівників за практичної відсутності державної підтримки блокують будь-які спроби інноваційної активності.

Незважаючи на скорочення кількості підприємств, котрі займалися інноваціями, у розрізі окремих новітніх процесів вона збільшилася, тобто менше число промислових підприємств активніше впроваджувало інновації та урізноманітнювало їх склад. У 2012 р. в Україні майже кожна четверта компанія реалізувала продукцію, нову для ринку, на загальну суму 14,5 млрд грн. Понад половину (62,4 %) такої продукції 106 підприємств відправили на експорт. При цьому більшість компаній (65,7 %) реалізували продукцію, яка була новою виключно для них, на суму 21,7 млрд грн. 26,6 % цієї продукції 260 підприємств реалізували за межі України.

Обсяг інноваційних витрат промислових підприємств на дослідження й розробки зріс з 986,5 млн грн у 2007 р. до 1196,3 млн грн у 2012 р., тобто на 21,3 %, на придбання інших зовнішніх знань — зменшився з 328,4 млн грн

у 2007 р. до 47,0 млн грн у 2012 р., або на 85,7 %, на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення — збільшився з 7471,1 млн грн у 2007 р. до 8051,8 млн грн у 2012 р., тобто на 7,8 %. Інші витрати зросли з 2064,9 млн грн у 2007 р. до 2185,5 млн грн у 2012 р., або на 5,8 % (табл. 2) [13].

Таблиця 2. Динаміка обсягу інноваційних витрат промислових підприємств за напрямками за 2007—2012 рр., млн грн

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Дослідження й розробки	986,5	1 243,6	846,7	966,4	1 079,9	1 196,3
зокрема внутрішні й зовнішні НДР	793,6	958,8	633,3	818,5	833,3	965,2
Придбання інших зовнішніх знань	328,4	421,8	115,9	141,6	324,7	47,0
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	7 471,1	7 664,8	4 974,7	5 051,7	10 489,1	8 051,8
Інші витрати	2 064,9	2 664,0	2 012,6	1 885,8	2 440,2	2 185,5
Загальна сума витрат	10 850,9	11 994,2	7 949,9	8 045,5	14 333,9	11 480,6

Джерело: Інноваційна діяльність промислових підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>.

Дані табл. 2 показують, що у 2011 р. загальна сума витрат на інноваційну діяльність помітно зросла, але у 2012 р. спостерігалось значне скорочення витрат майже з усіх джерел фінансування.

Позитивний вплив на структурні зрушення в економіці здатні справляти інноваційні кластери. Підприємства, які входять до них, отримують одночасно поштовх від мінімізації витрат на впровадження інновацій, а інвестиції приносять користь одразу багатьом учасникам взаємодії науки, освіти й промисловості. Таким чином, носіями структурних зрушень є не одна, а кілька компаній, котрі передають по технологічному ланцюжку товари з високою споживчою цінністю, що дає змогу ефективно використовувати наявні інтелектуальний, фінансовий і виробничий потенціали, зосереджувати ресурси на нових наукових розробках.

В інноваційних системах високорозвинутих країн постійно зароджуються й комерціалізуються кластери радикальних нововведень, продукція котрих освоюється в сегментах ринку, що швидко зростають. Умовами успішного функціонування таких систем є: стимулювання фінансування інноваційної діяльності як пріоритет державної політики; розвинена система науки й освіти; конкурентоспроможний підприємницький сектор; інтеграція у глобальну інноваційну сферу на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [14, с. 103].

Перехід до інноваційної моделі структурних зрушень передбачає чітке визначення джерел фінансування на різних стадіях інноваційного процесу. Більшість інновацій потребують значних витрат на проведення фундаментальних і прикладних досліджень на передвиробничій стадії, що вимагає участі у фінансуванні НДДКР як держави, так і приватного сектору. При цьому

варто зауважити: хоча залучення коштів підприємницького сектору робить доступнішими кредитні ресурси, намагання представників бізнесу, наближених до влади, вибудовувати політику конкурентних переваг за рахунок отримання відповідних пільг і преференцій, тінізації частини операцій призводять до консервації неефективної структури вітчизняної економіки, неузгодженості дій різних гілок влади щодо оптимізації структурних зрушень.

Нинішній рівень фінансування науки є неприпустимим. Цих коштів не достатньо для фінансування пріоритетних напрямів НДДКР, і навіть для завершення досліджень, випробування дослідних зразків. А у світлі останніх подій в Україні бюджетна підтримка ще зменшиться.

Крім того, комерціалізація інновацій відбувається лише за умов критичної маси суб'єктів підприємницької діяльності, здатних формувати попит на технологічні інновації, та платоспроможності населення, його готовності купувати інноваційні продукти. Аналіз наявності цих умов у поєднанні з прогнозом світових тенденцій науково-технічного розвитку дасть змогу визначити стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності української економіки на внутрішньому й світовому ринках, реалізувати національні економічні інтереси.

Формування ефективних структурних пропорцій потребує визначення основних інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання їх узгодженості; бюджетно-податковий механізм регулювання структурних зрушень передбачає використання державних субсидій, дотацій, преференцій у проведенні структурного регулювання, дає бажаний результат у разі орієнтації на широту бази оподаткування за помірних ставок окремих податків. Зазначене в поєднанні з проведенням стимулювальної монетарної політики та стабілізації інфляційних процесів, стану грошового ринку й банківського сектору уможливить нарощення кредитів та інноваційних ресурсів. Зрозуміло, що у зв'язку з фінансовими обмеженнями внаслідок інституціональної й управлінської кризи, яка триває в Україні, необхідне страхування інвестицій. Також негативно вплинути на інвестиційну активність можуть, по-перше, стабілізаційні грошово-кредитні заходи, спрямовані на уповільнення інфляції, по-друге, відсутність реальних пільг для виробничих інноваційно-інвестиційних витрат.

Підсумовуючи, слід наголосити, що не існує універсальних фінансових інструментів впливу на структурні зрушення та інноваційну модернізацію економіки. Адже інноваційний розвиток здатний як забезпечити позитивний перерозподіл ресурсів у національній економіці, так і спричинити негативні явища (галузеві диспропорції, деформації міжгалузевих зв'язків, монополізацію ринку нововведень і виробництва високотехнологічної продукції тощо), котрі порушують стійкість взаємозв'язків елементів економічної системи. Побудова майбутньої стратегії фінансового забезпечення структурних зрушень та інноваційної модернізації повинна базуватися на адекватній оцінці

стану економіки, її об'єктивних тенденцій; виявленні можливостей і створенні умов для конкуренції ресурсів державного бюджету на провідних напрямках науково-технічного оновлення виробництва; випуску конкурентоспроможної, наукоємної продукції; створенні сприятливого інвестиційного середовища та фінансових стимулів для запровадження інноваційних технологічних змін.

Список використаних джерел

1. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений : Нобелевская лекция / С. Кузнец // Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России / под ред. Ю. В. Яковца. — СПб. : Гуманистика, 2003. — С. 104—123.
2. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюби. — К. : Основи, 2000. — 198 с.
3. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. — М. : Экономика, 1989. — 526 с.
4. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и теории предвидения. Избранные труды / Н. Кондратьев, Ю. Яковец, Л. Абалкин [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [http://www.gumer.info/bibliotek_Buks\[Econom\]Kond/index.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks[Econom]Kond/index.php).
5. Шумпетер Й. А. История экономического анализа : в 3 т. Т. 1 / под ред. В. С. Автономова ; пер. с англ. — СПб. : Экон. шк., 2007. — 678 с.
6. Мингалева Ж. А. Структурные преобразования в экономике: теория и методология : монография / Ж. А. Мингалева ; Ин-т экономики УрОРАН. — Екатеринбург, 2011. — 348 с.
7. Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання : монографія / за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка ; Н.-д. екон. ін-т. — К., 2005. — 551 с.
8. Савченко К. В. Аналіз технологічної структури економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / К. В. Савченко // Механізм регулювання економіки. — 2011. — № 4. — Т. 1. — С. 171—178.
9. Горбулин В. Украине нужна новая промышленная политика, которая бы отвечала национальным интересам / В. Горбулин // Зеркало недели. — 2011. — № 1 (780). — 14 янв.
10. Амоша О. І. Концептуальні орієнтири промислової політики України (на середньострокову перспективу) / О. І. Амоша, В. П. Вишневецька, Л. О. Збаразька // Економічна промисловість. — 2009. — № 4 (43). — С. 3—21.
11. Шинкоренко Т. П. Структурні зміни в економіці України: порівняння із загальносвітовими тенденціями / Т. П. Шинкоренко // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 1. — С. 77—92.
12. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Інноваційна діяльність промислових підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>.
14. Сизоненко В. О. Глобалізаційний контекст інноваційної компоненти конкурентоспроможного розвитку України / В. О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2008. — Вип. 15. — С. 100—106.